

УДК 343.1

ПРОФІЛАКТИЧНІ ПРОГРАМИ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬНИЦЬКІЙ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Юлія ЛАПТІЙ,

ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ

SUMMARY

This article provides a review of the best practices that are implemented in foreign countries in the sphere of preventing various types of violent youth crimes in school environment. In this article are defined and described preventative programs and projects regarding local cooperation of agencies with active involvement of police.

Key words: violent juvenile delinquency, projects «RIPP» (Responding in Peaceful and Positive Ways), «Peacebuilders», «SMART Talk» (Students Managing Anger and Resolution together), «Bulli & Pupe», «Click & check», «Municipality – school – citizens and the police», «OUT – The outsider», «D.A.D.A.» (smoking, alcohol, drugs, aids).

АНОТАЦІЯ

Дана стаття присвячена огляду найкращих практик, які впроваджені у шкільному середовищі в зарубіжних країнах у сфері попередження різних видів насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми особами. В дослідженні визначені та розглянуті профілактичні програми та проекти, які ґрунтуються на місцевій співпраці різних організацій та установ із активним залученням поліції.

Ключові слова: дитяча насильницька злочинність, проекти «Реагування в мирний і позитивний спосіб», «Будівники миру», програма «СМАРТ розмова» (контроль над гнівом і прийняття рішення разом), проект «Bulli & Pupe» – «Забіяки і Ляльки», «Клік енд чек» – «Клацання та перевірка», «Громадяни – школи – муніципалітет і поліція», «Аутсайдер», «D.A.D.A.» (тютюнопаління, алкоголь, наркотичні засоби, допомога).

Постановка проблеми. На сьогоднішній день насильницька злочинність серед неповнолітніх осіб в Україні набуває все більш масового характеру та становить винятково високий ступінь суспільної небезпеки, оскільки насильство є невід'ємною складовою частиною таких соціальних проблем, як наркобізнес, корупція, організована злочинність, які в сукупності становлять загрозу національній безпеці України. Окрім того, насильницький спосіб є обов'язковою складовою вчинення цілого ряду тяжких злочинних посягань проти життя та здоров'я особи. Особливе занепокоєння викликає статистика щодо поширеності фактів насильницьких дій серед підлітків в шкільному середовищі, у зв'язку з чим актуальним є пошук оптимальних способів профілактики даної категорії злочинів. Питання попередження дитячої злочинності було визнано на рівні держави як пріоритетний напрямок діяльності, також було вжито ряд профілактичних заходів з метою вирішення даної проблеми. Проте потребує урегулювання на законодавчому рівні питання впровадження у шкільному середовищі профілактичних програм та проектів попередження насильницької злочинності серед неповнолітніх на стадії ранньої профілактики.

Для дослідження стану наукової розробленості даної проблематики в зарубіжних країнах ми звернулись до праць таких вчених, як А.Т. Вазсоній, Л.М. Беллістон,

Д.Д. Фленнері, А.Д. Фаррелл, А.Л. Мейєр, Т.Н. Салліван, С.М. Кунг, Р.Ф. Тідвелл, К.С. Уайт.

Метою статті є визначення можливості запозичення в Україні передового досвіду зарубіжних країн у сфері впровадження у шкільному середовищі профілактичних програм та проектів із попередження насильницької злочинності серед неповнолітніх осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чимало профілактичних проектів, які впроваджуються в зарубіжних країнах, зосереджуються на рівні первинної профілактики дитячої злочинності в шкільному середовищі та передбачають активне залучення до профілактичної діяльності як представників поліції і школи, так і інших органів, відповідальних за попередження злочинності серед неповнолітніх осіб. Так, вчений М. Шоу розрізняє три головні моделі співпраці представників поліції та адміністрації шкіл, в той час як самі проекти можуть комбінувати положення двох або більше складових елементів цих моделей:

– поліцейські, які працюють в школах на постійній основі;

– поліцейські, які виконують функції педагогів та здійснюють освітню діяльність;

– всестороння співпраця поліції та школи, в якій офіцери поліції є одними із учасників широкої мережі установ поряд із місцевими організаціями, громадсь-

кими або соціальними службами, які співпрацюють зі школою. [8, с. 17].

Незважаючи на те, що програми з профілактики насильницьких дій в шкільному середовищі ще в 1983 році були започатковані на національному рівні в Норвегії, за останні 20 років дослідження, проведені американськими вченими у даній сфері кількісно переважають. [9, с. 37]. На сьогодні в США в шкільному середовищі впроваджені такі проекти як «RIPP» (Responding in Peaceful and Positive Ways) – «Реагування в мирний і позитивний спосіб», «Peacebuilders» – «Будівники миру», «SMART Talk» (Students Managing Anger and Resolution together) – програма «СМАРТ розмова» (у перекладі – контроль над гнівом і прийняття рішення разом) та чимало інших.

Розглянемо як приклад проект RIPP (Реагування в мирний і позитивний спосіб), який був розроблений для учнів 6-8 класів шкіл США. У рамках проекту проводиться від 12 до 25 занять, які викладаються щотижня, та передбачають заходи з колективних видів діяльності, з укріплення моральних навичок, групову роботу і рольові ігри. Ефективність програми оцінюється за кількістю повідомлень про допущені порушення дисципліни серед учнів, які були зафіксовані перед початком, впродовж та після періоду застосування програми. Як встановили у своєму дослідженні вчені А.Д. Фаррелл, А.Л. Мейер та К.С. Уайт, результати проекту були позитивними, характеризувались зниженням фактів завдання тілесних ушкоджень, дисциплінарних порушень і випадків насильства серед дітей [4, с. 460-463]. Проте однакові результати не були встановлені в усіх групах та школах, де застосовувалась програма. Пізніше, вже у 2003 році, вченими було визначено, що впровадження програми в штаті Вірджинія позитивно вплинуло на дітей з високими показниками схильності до агресивної насильницької поведінки, але в той же час не було ніякого впливу на тих дітей, які перебували в нижчій групі ризику. Більше того, позитивний вплив від застосування програми зменшувався протягом наступних 12 місяців після закінчення проекту [3, с. 110-112]. Впровадження програми для участі учнів 6-7-х класів в школах штату Флориди мало результатом зменшення проявів агресивної насильницької поведінки в період проведення випробування серед дітей, проте це не призвело до зниження кількості дисциплінарних правопорушень [5, с. 165-167].

Тож, можна зробити висновок, що, незважаючи на те, що програма змінила ставлення дітей до насильства, проте це не призвело до позитивних поведінкових змін. Як один із способів удосконалення даного проекту вчені пропонують посилити вплив програми на дітей за рахунок активного залучення учителів школи до участі в програмі.

Принцип залучення учителів до процесу підтримання безпечної атмосфери в шкільному середовищі ши-

роко застосовується в рамках проекту Peacebuilders «Будівники миру», який має на меті заохочувати позитивне ставлення та розрахований на дітей дошкільного віку та учнів початкових класів. П'ять головних положень даної програми є наступними: (а) «Будівники миру» хвалять інших людей, (б) «Будівники миру» уникають образливої поведінки, (с) «Будівники миру» шукають мудрих людей, (д) «Будівники миру» помічають шкоду, яку можуть завдати своїми діями і (е) «Будівники миру» виявляють порушення прав. На основі проведеної вчителями оцінки рівня агресії серед дітей учні були розподілені на групи низького середнього та високого рівня ризику щодо схильності їх до вчинення насильницьких дій. Інтервенційні заходи тривали приблизно 18 місяців та показали свою найбільшу ефективність в зміні поведінки дітей, які були віднесені до групи високого рівня ризику щодо вчинення насильницьких дій [11, с. 189].

В той час як вищевказані програми здійснюють інтервенційні заходи для дітей у відповідності до заздалегідь спланованих графіків, програма «СМАРТ розмова» (у перекладі – контроль над гнівом і прийняття рішення разом) має на меті навчити учнів відповідати за свою поведінку та за насильницькі дії. Ця комп'ютерна програма для учнів від 6-го до 8-го класів може бути використана інтервенційною групою протягом 13 тижнів як під час навчального процесу, так і впродовж відпочинку та дозвілля дітей. Спеціальні техніки з управління гнівом, ігри та інтерв'ю зі знаменитостями допомагають навчити дітей ненасильницьким методам вирішення конфліктних ситуацій, як стверджують вчені К. Бозуорт та ін. [7, с. 270]. Хоча учні, залучені до участі в програмі, показали незначні зміни в їх намірах використовувати ненасильницькі стратегії та стверджували, що вони навчилися багатьом способам вирішення конфліктів, автори проекту визнають, що важливо провести подальше дослідження для оцінювання того чи ці зміни у ставленні можуть призвести до зміни рівня агресії в поведінці [7, с. 279].

На відміну від досліджень, проведених американськими вченими, які на належному рівні не визначають проблему залякування і насильства в школах та необхідність протидіяти їй, європейські вчені працюють над пошуком спільного визначення даної проблематики. Так, під час першої зустрічі з даного питання між експертами і відповідальними представниками влади від усіх країн ЄС в 1997 році не було досягнуто згоди щодо застосування терміну «насильство», відповідно, натомість збереглося формулювання «сприяння безпеки в школі». Проблеми, пов'язані із визнанням на європейському рівні існуючого насильства в шкільному середовищі також простежуються в проекті Європи, який мав намір досягти компромісу у спробах протидії насильству в школах. Його визначення – так зване «насильство в школі» або навіть «шкільне насильство»

практично повсюди у Європі підкреслює, що вчинення таких дій, як бандитизм, переслідування, зневага або пошкодження обладнання є тільки продовженням або, швидше, повторенням поведінки деяких представників молоді або учасників молодіжних банд, яка має місце за межами школи. З восьми проєктів, які описані європейськими учасниками, тільки два з них мають справу безпосередньо зі зниженням рівня насильства в школах. Більшість з таких програм зосереджується на підлітках, які потрапляють до групи ризику бути виключеними зі школи через тривале прогулювання занять, що нерідко поєднується зі злочинною або насильницькою поведінкою поза територією школи, або ж намагаються поліпшити інформаційний потік між батьками та адміністрацією шкіл взагалі [9, с. 38].

У багатьох країнах ЄС визначення поняття залякування співпадає з американським: як фізична або психологічна дія, що триває протягом тривалого періоду часу та явно передбачає дисбаланс сили [1, с. 17]. Поряд з цим в інших країнах, наприклад у Франції, проблема насильства в школі здебільшого розглядається з позиції вчителів. Як зазначають вчені П. Малет та Б. Петі, вчителі бачать себе як головних жертв невихованих «диких» учнів, тоді як проблема насильства між підлітками взагалі не визнається. Тобто програми, які використовуються в різних країнах-учасницях ЄС, відрізняються між собою за цілями та методикою [6, с. 282].

Більшість програм, які мають справу безпосередньо із учнями та прагнуть змінити їх ставлення до насильства, розвиваються вчителями або соціальними працівниками та запроваджуються тільки на місцевому або регіональному рівні. Наприклад, програми для учнів 7-х класів в місті Любек (Німеччина) зосереджуються на театральних виставах, під час яких учні разом з учителями і акторами обговорюють та змінюють творчий задум насильницьких сцен. Подібна ініціатива підтримується для учнів початкової школи у Валенсії (Іспанії), які беруть участь в щорічному проєкті, створюючи малюнки або колажі на тему «миру і толерантності», які згодом виставляються на виставках для громадськості. У Хельсінкі (Фінляндія), де, починаючи з 2002 року, на національних засадах проголошено, що безпека в школах є частиною національного навчального плану, робоча партія працювала над розвитком загальних робочих заходів для шкіл, в основу яких покладено досвід учителів, батьків і різних спеціалістів, які співпрацюють зі школами [12].

В той час як американські проєкти зосереджуються, в основному, на конкретних учнях або групах підлітків, які становлять групу ризику скоїти насильницькі дії в школах, німецькі дослідження намагаються зосередитись на класі як єдиному колективі та залучити до профілактичної діяльності учителів і батьків. Загалом їх практичний підхід зосереджується на зміцненні життєвих навичок та укріпленні у дітей

відчуття самовпевненості, власної гідності, та навичок спілкування з загальною метою зробити їх менш уразливими до правопорушень у сфері статевої свободи і недоторканності, наркоманії і насильницької поведінки.

Ефективним як з позиції наукових стандартів так і його результатів став проєкт «Ставати незалежним». Це довготривала програма, яка розрахована на дітей від 1-го до 6-го класів, спочатку була розроблена для запобігання тютюнопаління та ґрунтувалась на підході «життєвої компетентності» (Lebenskompetenzansatz), який поєднує такі елементи, як, наприклад, здатність чинити опір соціальному тиску та навчання соціальної й особистої компетентності, також стратегій вирішення конфліктів. В рамках проєкту щороку протягом чотирьох років 42 уроки включаються до навчального плану учителями, які до цього уже пройшли дводенні спеціальні заняття в рамках програми. Матеріали для уроків спеціально підготовлені та побудовані за розробленою методичною структурою. Протягом перших двох років заняття мають на меті вироблення та посилення навичок спілкування. Згодом заняття стають тематичними та передбачають ознайомлення із такими темами, як «Вирішення конфліктів без застосування насильства» тощо. Для участі в програмі було залучено 20 класів в експериментальній групі і 38 класів в контрольній групі. Проєкт оцінювався на основі докладів учителів протягом восьми тижнів після початку першого навчального року і наприкінці року. Їх результати показують, що в експериментальній групі після проведення інтервенційних заходів спостерігався значний розвиток навичок вирішення конфліктів, соціально розсудливої поведінки, а також навичок комунікації серед учнів [13].

В той час як німецькі підходи зазвичай характеризуються тривалим застосуванням та розпочинаються з раннього віку, програма «Забіяки і Ляльки» (Bulli & Purre), яка була запроваджена в Італії, розрахована на старших за віком учнів та зосереджується на розвитку їх пізнавальних навичок. Проєкт має на меті вплинути на окремих індивідуумів і групи однолітків та посилити усвідомлення підлітками негативних наслідків насильства, навчаючи їх співчуттю і навичкам пошуку перспектив в житті. Впродовж трьох інтерактивних уроків тривалістю по 3 години протягом трьох тижнів діти переглядають і обговорюють відео про випадки залякування та насильства серед однолітків, про факти домашнього насильства. Подальшими методами роботи є рольові ігри. В рамках програми було задіяно 237 студентів в трьох школах Риму, в яких десять класів були розподілені на експериментальні і контрольні групи. Результати програми оцінювались за допомогою анкетування як перед початком програми, так і після чотирьох місяців по закінченню інтервенційних заходів. Проєкт знизив рівень віктимізації серед учнів старшого віку в експериментальній групі, але спостерігалось його підвищення серед дітей молодшого віку, що пояснюва-

лось зростанням загального усвідомлення ними поняття залякування [2, с. 3-10].

На відміну від вищерозглянутих програм, тільки підхід, який застосовується у Франції, не бере до уваги профілактичну роботу в класах взагалі, натомість має на меті покращити самовпевненість учителів і обізнаність їх з конфліктними ситуаціями в молодіжному середовищі. Зосередження на учителях і їх проблемах – це реакція французької культури, в якій відмінність між «освітою» і «навчанням» є більш суттєвою, ніж в інших країнах, тож учителі нерідко обмежують свої функціональні обов'язки лише до передачі знань, тому не переймаються проблемами дисципліни в класах. Дводенні заняття, які проводились у восьми різних школах в групах від 10 до 25 учасників, мали на меті ознайомити учителів зі спеціальними знаннями роботи з підлітками та допомогти їм розвинути більш точну інтерпретацію насильницької поведінки у школах. Для багатьох учителів обмін точками зору та враженнями щодо їх роботи зі студентами став повністю новим досвідом. Проводилось оцінювання результатів даної програми на початку навчання та після двох місяців з початку участі в програмі. Оцінювання рівня напруги, занепокоєння та адаптації поведінки учасників до стресу показали, що такі семінари покращили атмосферу для учителів в класі і зробили їх більш самовпевненими. Проте найбільше на учителів вплинуло усвідомлення під час відвідування семінарів того факту, що інші учасники проекту також мають подібні труднощі під час роботи з дітьми [6, с. 295-300]. Враховуючи подекуди низький рівень усвідомлення учителями проблеми насильства у шкільному середовищі, впровадження таких освітніх програм для педагогів України може стати дієвим профілактичним заходом у сфері попередження насильницьких злочинів.

Розглянемо детальніше приклади, зміст та завдання програм, які запроваджуються у шкільному середовищі з активною участю офіцерів поліції.

«Клік енд чек» – у перекладі – клацання та перевірка, Австрія. Проект був реалізований в Австрії в 2010 році. Головними учасниками програми були групи осіб 13 – 15-річного віку, але проект може також бути застосований до підлітків 12 – 16-річного віку (первинна профілактика). Цілі програми подвійні:

1. зробити молодь чутливою до фактів нанесення тілесних ушкоджень, проявів кібернасильства, фільмів, ігор, які пропагують культ насильства за рахунок вжиття ряду профілактичних заходів під час перегляду фільмів. Такі заходи спрямовані на запобігання насильства і злочинності серед неповнолітніх осіб та посилення в них відчуття хоробрості у протистоянні негативному впливу;

2. встановити постійний контакт та взаємодію між поліцією, школами, батьками, учителями і студентами чи учнями.

В рамках програми розглядається вплив сучасних способів комунікації на молодь, таких як, наприклад, мобільний телефон, Інтернет. Особлива увага приділяється поширенню серед молоді інформації політичного або релігійного характеру. Перед початком впровадження проекту важливим є залучення до співпраці в програмі учителів, тренерів і батьків. Проект розпочинається з проведення в класній кімнаті так званого «вечору батьків», де пропонується для розгляду проект, та обговорюються можливі проблемні питання в ході його реалізації. Ключовим учасником програми виступає офіцер поліції, який заходить до класної кімнати і показує дітям фільм наступного змісту: декілька коротких відеокліпів, які нібито поглинаються один в одному. Впродовж фільму усі актори повторно з'являються в інших ролях, наприклад правопорушника, жертви, свідка. Після кожного кліпу на екрані з'являються реальні заголовки з газет, які є співзвучними з сюжетною лінією кожного відеокліпу.

Даний проект був профінансований Федеральним Міністерством внутрішніх справ, оцінювання ефективності проекту проводилось зовнішньою незалежною установою [10, с. 19].

Іншим прикладом успішної взаємодії учасників профілактичної діяльності в рамках проекту є освітня програма поліції із попередження злочинності серед учнів початкової школи в Угорщині – «D.A.D.A. (тютюнопаління, алкоголь, наркотичні засоби, допомога)». Цей проект був впроваджений ще в 1992 році та триває досі в усіх регіонах Угорщини. Він розрахований на дітей 6 – 14-річного віку (первинна профілактика). Проект здійснюється поліцією, однак активісти з різних сфер профілактичної діяльності, охорони здоров'я, комунікації, ЗМІ залучались до розвитку та впровадження даного проекту. Оскільки проект базується на співпраці між поліцією, учителями і батьками, останні дві групи учасників є головними партнерами програми. В ході проекту офіцери поліції в форменому одязі відвідують класи учнів 6–14-річного віку та надають їм інформацію про найефективніші методи зупинення ненормативної поведінки та забезпечення захисту від впливу злочинної діяльності.

Діти, які беруть участь в проекті, працюють над розвитком власної готовності захистити себе від несприятливого впливу злочинності на їх особисту безпеку. Під час проведення занять з дітьми офіцери поліції використовують власний досвід, наводять з практичної діяльності приклади ризикованих ситуацій, коли вони могли бути потерпілими від злочинців тощо. В ході участі в програмі діти розвивають необхідні навички для ідентифікації загроз і вчать уникати загрозливих ситуацій, бути залученими в злочинну діяльність. Також діти оволодівають навичками відкритого спілкування з людьми, які дбають про їх інтереси (батьки, учителі і т. п.) та знайомляться з порядком дій в загрозливих життє

чи здоров'ю ситуаціях, способами пошуку подальшої допомоги, для чого використовується спеціальний посібник з вирішенням конкретних завдань.

Цілями проекту є навчити дітей говорити «ні» в ситуації зіткнення із ризиками, пропагувати здоровий спосіб життя, дотримуватись затверджених у суспільстві норм та правил поведінки. Для реалізації поставлених завдань проекту використовуються такі методи, як презентації, завдання із постановки та надання відповідей на запитання, обговорення та вирішення ситуативних вправ із застосуванням рольових ігор. Основи розвитку, методики впровадження та оцінювання ходу виконання програми були запозичені із американської програми D.A.R.E. (Освітня програма протидії наркотичній залежності). Зворотний зв'язок між учителями і батьками та періодична оцінка стану місцевої підліткової злочинності були обрані як головні індикатори оцінювання ефективності виконання даної програми. Даний проект піддається оцінюванню з періодичністю кожні 5 або 6 років [10, с. 20].

Також цікавим для наслідування в Україні може стати досвід запровадження проекту «Громадяни – школи – муніципалітет і поліція», який діє в Латвії з 2008 року. Програма розрахована виключно на учнів шкіл (первинна профілактика), та головним її виконавцем є поліція. Фінансову допомогу проекту надали органи місцевої влади, сімейний суд, соціальні працівники, школи, дитячі садки, учні та їх батьки, Бюро страхування автотранспорту Латвії та Бюро спорту, творчості та освіти для молоді. Усі партнери співпрацюють між собою для досягнення наступних цілей:

1. ознайомити дітей на доступній для них мові з питаннями безпеки та захисту їх прав;
2. навчити учнів правилам дорожньої безпеки під час руху, розповісти про способи самозахисту та як уникати будь-якої можливої загрози, як реагувати та діяти в незнайомих ситуаціях в повсякденній діяльності;
3. обговорювати з батьками питання забезпечення безпеки в школах та заохочувати батьків до співпраці у вирішенні даної проблеми;
4. дослідити потреби учнів, рівень їх знань та інтересів з питань безпеки, злочинності серед неповнолітніх осіб; вживати профілактичні заходи, враховуючи індивідуальні потреби кожної школи; заохочувати здоровий спосіб життя, скорочувати факти тютюнопаління і вживання алкоголю серед дітей; збирати інформацію та вживати відповідні заходи щодо учнів, які допускають прогулювання занять без поважних причин з метою забезпечення їх інтеграції в шкільне життя.

Офіцер поліції в рамках проекту протягом одного тижня в місяць працює в кожній школі (чотири школи в муніципалітеті). Впродовж цього тижня, поліцейський не лише навчає учнів, але й проводить бесіди з батьками й учителями. Враховуючи особливості кожного класу учнів, проводяться спеціальні презентації і активні

тренувальні програми. В кожній школі окремо визначаються найгостріші проблеми та здійснюється пошук конструктивних рішень. В школах організуються зустрічі з батьками, під час яких офіцер поліції роз'яснює батькам існуючі в шкільному середовищі проблеми безпеки, також спілкується з батьками індивідуально. Питання проявів агресії в школах обговорюються шляхом організації круглих столів не лише з персоналом школи, батьками і офіцерами поліції, але й безпосередньо з учнями, психологами і соціальними педагогами. В дитячих садках також було організовано навчання дітей з використанням матеріалу, адаптованого для даної вікової категорії дітей щодо питань безпеки із застосуванням рольових ігор.

Результати впровадження проекту оцінюються двічі на рік разом з наданням оцінки виконання поліцією своїх функцій в рамках проекту. Результати впровадження проекту обговорюються їх учасниками за участю офіцерів поліції, які брали в них участь, визначаються майбутні потреби та завдання, шляхи їх реалізації [10, с. 22].

Ще одним прикладом ефективних проектів є програма «Аутсайдер» в Австрії, яку було започатковано в 2001 році Г. Гольцтратнером. Головними учасниками проекту були групи підлітків 13 – 15-річного віку, але можливо також застосовувати його до підлітків 12–16-річного віку (первинна профілактика).

В рамках проекту налагоджена співпраця між школами та спеціально підготовленими офіцерами поліції. Завданнями проекту є заохочення молоді до справедливості та ознайомлення їх з деякою правовою інформацією під час перегляду фільму. Дані заходи мають на меті запобігати насильству і злочинності серед неповнолітніх, навчити позитивному підходу до вирішення конфліктних ситуацій та застосуванню стратегії «плідної взаємодії» з іншими учасниками комунікації, уникаючи актів насильства; створити постійний контакт та взаємодію між поліцією, школами, батьками, учителями і студентами. Проект розпочинається учителями, наставниками і батьками дітей. Далі офіцер поліції показує відео в класі та обговорює його із учнями [10, с. 24].

Для відображення типової конфліктної ситуації в повсякденному шкільному середовищі дітям показується кінофільм та фото про те, як новий учень, що прийшов навчатись до школи, зазнає знущань, залякування та насильства з боку групи однолітків. При цьому, як завжди буває, решта учнів класу не погоджується з такою поведінкою, але і не втручається в конфліктну ситуацію. Тільки після того, як новий учень отримує серйозні травми, діти нарешті втручаються. Кожен актор в кінофільмі, включаючи також учителів і батьків, поводить неналежним чином. Після перегляду кінофільму офіцер поліції і вчитель розпочинають обговорення поведінки головних героїв фільму. Офіцер поліції наводить приклади щоденного насильства та розповідає про

варіанти вирішення конфліктних ситуацій без застосування сили.

Фотознімки даного сюжету фільму використовуються в навчальному процесі вчителями, наприклад, під час проведення занять в художніх класах, де продовжується обговорення даної теми та обмін позитивним досвідом вирішення конфліктів [9, с. 68].

Особлива увага приділяється обговоренню таких поширених злочинів, як крадіжка, грабїж, напад і т. п., з наведенням конкретних прикладів злочинної діяльності молоді. Проект був профінансований Федеральним Міністерством внутрішніх справ, та була проведена його внутрішня оцінка поліцейським відділенням [10, с. 24].

Розроблені поліцейським відділенням анкети для опитування використовувались для оцінювання в період перед запровадженням проекту та після його проведення. Результати анкетування показали, що 17.3% серед учнів визнали, що вони використовують насильство для вирішення конфлікту. Після запровадження програми їх кількість знизилася до 7%.

30.1% учнів повідомили, що вони використовують засоби усної комунікації для вирішення конфліктних ситуацій. Серед учнів, які брали участь в програмі, їх кількість зросла до 47.8%. Оцінка власної хоробрості та відваги у відповідь на залякування та погрози однолітків зросла з 36.8% до 60.2% (оцінювалось лише особисте ставлення). Готовність до прояву хоробрості та відваги для захисту власних інтересів і друзів зросла з 65.1% до 75.6%.

Дана програма була віднесена вченими до категорії «обіцяючих». Аналізуючи механізм даного проекту, критики зазначили, що до участі в програмі мають також залучатись батьки дітей, необхідно проводити довготривале втручання, а не одноразові заняття в кожному класі [9, с. 69]. Тобто можна стверджувати, що дана програма має потенціал забезпечувати ефективний профілактичний вплив на дітей, та може стати основою для довготривалого втручання, при цьому результати застосування програми мають оцінюватись вченими [9, с. 69].

Висновки. Таким чином, аналізуючи досвід зарубіжних країн у сфері попередження дитячої насильницької злочинності, ми бачимо, що чимало проектів базуються на стратегії впровадження їх в шкільному середовищі. Під час аналізу даних проектів було встановлено, що роль працівників поліції в кожному проекті є різноманітною, подекуди поліція відіграє роль рефері, тобто арбітра, подекуди виконують освітні функції поряд із вчителями або ж працюють в школах на постійній основі.

Як бачимо, під час оцінювання результатів впровадження таких профілактичних програм встановлено, що більшість з них виявляються ефективними тільки на короткий період часу. Такі програми сприяють досягненню змін в свідомості або ставленні дітей, але не завжди впливають на поведінку їх учасників. Тож дані висновки

доводять, що попередження насильства в школі не може викладатися в рамках спеціальної інтервенційної програми чи семінару впродовж декількох годин за рік, а повинно стати невід'ємною частиною навчального плану для учнів, студентів, учителів та іншого шкільного персоналу.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, потребує урегулювання в Україні на законодавчому рівні питання впровадження у шкільному середовищі профілактичних програм та проектів попередження насильницької злочинності серед неповнолітніх осіб на стадії ранньої профілактики.

Вирішити питання попередження насильницької злочинності серед неповнолітніх можливо лише спільними зусиллями, вживаючи ряд заходів, зокрема щодо підвищення рівня правосвідомості населення, підготовки населення з питань особистої безпеки тощо.

Важливо відійти від формального підходу та заохочувати практику систематичного проведення працівниками міліції профілактичної роботи, а саме: бесід, лекцій, рольових ігор для учнів початкової та старшої ланки, студентів технікумів, училищ, вищих навчальних закладів, зокрема, працівниками КМСД, до чийх посадових обов'язків входить профілактична робота серед неповнолітніх осіб. Також цікавою може стати практика залучення до профілактичної роботи курсантів навчальних закладів системи МВС України, котрі як майбутні правоохоронці мають долучатись до процесу правового виховання молоді та організувати разом із учителями шкіл «Дні права», різного роду консультації та профілактичну роботу з учнями, схильними до вчинення насильницьких дій.

Список використаної літератури

1. Baldry A. Bullies and Delinquents: Personal Characteristics and Parental Styles / A. Baldry, D. Farrington // *Journal of Community and Applied Psychology*. – 2000. – № 10. – P. 17–31.
2. Baldry A. Evaluation of an intervention program for the reduction of bullying and victimization in schools / A. Baldry, D. Farrington // *Aggressive Behavior*. – 2004. – № 30 (1). – P. 1–15.
3. Evaluation of the Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP) seventh grade violence prevention curriculum / A. Farrell, A. Meyer, T. Sullivan, E. Kung // *Journal of Child and Family Studies*. – 2003. – № 12 (1). – P. 101–112.
4. Farrell A. Evaluation of Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP): A school-based prevention program for reducing violence among urban adolescents / A. Farrell, A. Meyer, K. White // *Journal of Clinical Child Psychology*. – 2001. – № 30 (4). – P. 451–463.
5. Impact of the RIPP violence prevention program on rural middle school students / A. Farrell, R. Valois, A. Meyer, R. Tidwell // *The Journal of Primary Prevention*. – 2003. – № 24 (2). – P. 143–167.
6. Mallet P. How French Counselors Treat School Violence: An Adult-Centered Approach / P. Mallet, B. Paty // *International*

Journal for the Advancement of Counseling. – 1999. – № 21 (4). – P. 279–300.

7. Preliminary Evaluation of a Multimedia Violence Prevention Program for Adolescents / [Bosworth K., Espelage D., DuBay T., Daytner G., Karageorge K.] // American Journal of Health Behavior. – 2000. – № 24 (4). – P. 268–280.

8. Shaw M. Police, schools and crime prevention: a preliminary review of current practices / M. Shaw. – Montreal : International Crime Prevention Centre. – 2004. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.eucpn.org>.

9. Stevens A. Review of good practices in preventing the various types of violence in the European Union / A. Stevens, I. Kessler, K. Steinack // Report prepared for the European commission, 2006. – 122 p. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.eucpn.org>.

10. Vanhauwaert K. EUCPN Secretariat. The prevention of youth crime through local cooperation with the involvement of the police / K. Vanhauwaert // A pilot study. – Brussels : 2012. – 40 p. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.eucpn.org>.

11. Vazsonyi A. Evaluation of a school-based, universal violence prevention program: Low-, medium-, and high-risk children / A. Vazsonyi, L. Belliston, D. Flannery // Youth Violence and Juvenile Justice. – 2004. – № 2 (2). – P. 185–206.

12. Vanhove A. Secucities. Schools and Violence. European Forum for Urban Safety / A. Vanhove, M. Raynal. – Paris : Perolles, 2004. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.eucpn.org>.

13. Wiborg G. (Becoming autonomous) Prevention of addiction and violence in school by supporting the development of personality / G. Wiborg, R. Hanewinkel. – 2005. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.edv-butler.at/Rotary/docs/EW-Mezer-pdf>.

